

JOCUL NUMELOR. ANTROPONIMIE ȘI VIAȚĂ COTIDIANĂ ÎN SATELE PAROHIILOR SĂBĂOANI ȘI RĂCHITENI ÎN SECOLELE XVII – XVIII

Sistemul de numire, prin rolul de clasificator social pe care îl îndeplinește, compoziția sa, ca și manipulările la care acesta este supus, reprezintă o reflexie a anumitor aspecte ce țin de uzul cotidian și, în consecință, este strâns legat de evoluția istorică a acestor așezări. Așa cum preciza și H.H. Stahl, studiul antroponimiei este un mijloc indirect de informare asupra felului în care indivizii se încadrează grupului lor social, pentru că numele nu sunt niciodată pur identitare. A studia antroponimia înseamnă a studia însăși regulile de a fi ale structurii sociale¹. La fel cum există un limbaj al corpului, un limbaj al semnelor sau un limbaj al simbolurilor, există și un limbaj al numelor, a cărui descifrare poate aduce la lumină realități nebănuite, ce pot constitui un prețios document istoric.

Satele de care ne-am propus să ne ocupăm, situate în apropierea marelui drum al Siretului și a târgului Roman, formează la începutul secolului al XVII-lea și pe parcursul întregului veac, o comunitate confesională, parohia Săbăoani, grupată în jurul bisericii din satul cu același nume, biserică în care, potrivit lui Petru Bogdan Baksič, și celelalte sate au drepturi (*jus*)². Comuniunea liturgică, la care se adaugă distanța mică dintre sate, ne relevă faptul că acești oameni formau o singură comunitate în ciuda faptului că satele aparțineau mai multor stăpâni, o comunitate care număra în 1646, potrivit informațiilor oferite de Marco Bandini³, 1122 de membri și care se afla din punct de vedere al creșterii demografice pe o curbă ascendentă.

Lucrurile se vor schimba spre sfârșitul secolului la XVII-lea când, din mai multe cauze, satele Săbăoani, Tețcani și Licușeni își vor muta vetrele spre nord, ceea ce va duce la divizarea vechii comunități în două parohii, distanțarea geografică fiind corelată cu reorganizarea confesională. Aceasta nu a însemnat dispariția vechilor relații și a schimburilor matrimoniale care existau între aceste sate, dar ele capătă o cu totul altă pondere în condițiile creșterii demografice. La începutul anului 1800, parohia Răchiteni număra 1807 suflete iar parohia Săbăoani aproximativ 2400⁴ - situație ce permite angajarea mai multor schimburi pe plan local.

Penuria de documente, acuzată și resimțită de istoriografia noastră, se dovedește a fi ceva mai îngăduitoare în privința satelor mai sus menționate și aceasta, în principal,

---

¹ H.H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe*, II, București, Editura *Academiei*, 1959, p. 126.

² *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, ed. Maria Holban, M. M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura *Științifică*, 1973, p. 243. (în continuare vom cita **Călători**)

³ V. A. Urechia, *Codex Bandinus. Memoriu asupra scrierii lui Bandini de la 1646*, în *AARMSI*, t. X, București, 1890, p. 65 – 67. (în continuare vom cita **Codex Bandinus**)

⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, I – II, p. 144, nr. CIV.

grație activității misiunii catolice din Moldova, care a întocmit, pentru secolul al XVII-lea cele două „*Situații ale sufletelor*”, care de altfel constituie și materia primă a acestui studiu. Existența acestor „*Status animarum*” și încercarea de a corela numele cuprinse în ele cu onomastica actuală, a constituit și un aprig prilej de dispută, fiind exprimate opinii diverse. Dacă Dumitru Mărtinaș considera că unii preoți au maghiarizat în mod intenționat numele locuitorilor⁵, fenomen caracteristic secolului al XIX-lea și care se justifică doar într-o mică măsură, alții au mers până la a nega cu totul autenticitatea acestor documente. Într-o apariție destul de recentă, care conține un număr de zece documente, inedite după opinia editorului, dar care văzuseră lumina tiparului cu exact un deceniu mai înainte, ce-i drept nu în România, Dumitru Zaharia titrează cu litere de-o șchioapă pe coperta cărții sale: „*Toponimul, onomastica semnatarilor conving că informațiile raportate de Bandinus, Bekes, Parcevich au fost falsuri imaginate de arhiepiscop și secretarii săi*”⁶. Deși înverșunarea autorului nu este prin nimic argumentată, cauza ei principală este fluctuația onomastică pe care o prezintă aceste documente emise la intervale de câteva decenii, deosebirile de nume și mai ales neconcordanța lor cu prezentul.

O analiză mult mai minuțioasă asupra antroponimiei populației catolice este cea făcută de Costin Merișca în recenzia dedicată cărții lui Dumitru Mărtinaș⁷. Comparând numele din Catalogul lui Bandini cu cele înregistrate de Catagrafia din 1774, autorul desprinde unele concluzii interesante. El sesizează semnificația corectă a unor antroponime, dar nu insistă asupra funcției lor sociale. Tratarea succintă, impusă de limitele unei recenzii, ca și tentația de a acorda o semnificație etnică acestora, respectiv, nume ungurești, românești și maghiarizate, plasează concluziile recenzorului sub cupola impresiei produse de cartea lui Dumitru Mărtinaș.

După această scurtă trecere în revistă, pe care am făcut-o fără intenția de a aduce cuiva vreun reproș, vom preciza optica noastră asupra acestei probleme. În primul rând, plecăm de la ideea că, pentru perioada la care ne referim, noțiunea de conștiință națională este inexistentă, iar solidaritatea pe principii etnice începe să capete contururi serioase abia spre sfârșitul perioadei pe care o avem în vedere. În al doilea rând, scopul studiului nostru nu este acela de a explica, ci de a înțelege, or, pentru a descoperi valențele acestui fenomen este necesară pătrunderea în realitățile cotidiene ale epocii. Fără a avea intenția de a rupe trecutul de prezent, dar pentru a fi scutiți de tentația de a-l privi pe cel dintâi prin prisma ultimului, atragem atenția încă de la început asupra faptului că nici la 1646, nici la 1697 și nici la 1774, nu exista noțiunea de *stare civilă* și, de aceea, desemnarea identității se făcea după cu totul alte reguli. Ținând seama de aceste chestiuni, vom încerca în cele ce urmează să surprindem regulile după care se care definește *jocul numelor*.

Primul pas spre dobândirea unei identități era, pe acele vremuri, botezul. Prin numele de botez nou – născutul intra în rândul creștinilor și obținea o identitate suficientă, cel puțin în sânul familiei sale, dar care îl putea urmări toată viața, dacă numele său de botez era unul mai puțin uzitat sau în cazul unei comunități restrânse. Așa, de pildă, într-un sat învecinat cu Săbăoanii, la Pildești, un sat de numai cinci case, găsim

⁵ Dumitru Mărtinaș, **Originea ceangăilor din Moldova**, text revizuit și îngrijit de Ion Coja și V. M. Ungureanu, Editura *Științifică și Enciclopedică*, București, 1985, p. 53.

⁶ Dumitru Zaharia, **Statistici ale populației catolice din Moldova, 1694 – 1697**, Editura *Studion*, Bacău, 1999.

⁷ În *AIIAI*, XXIV, 1987, p. 507 – 513.

la 1774, pe un Neculai, pe un Apostol, un Toma, un Agape și un Ion Ignat⁸. Că lucrurile vor fi stat la fel și în satele de care vorbim, în perioada lor de început, nu încapе îndoială, însă, pe parcursul perioadei la care ne referim, ele stau cu totul altfel, creșterea demografică având consecințe importante asupra antroponimiei⁹.

O asemenea situație era practic imposibilă și aceasta și datorită stocului de prenume limitat, care se rezumă la vreo 20 de nume principale și alte câteva care apar ocazional. Din analiza unui registru de botezați, în parohia Răchiteni, pentru ultimii trei ani ai secolului al XVIII – lea, se relevă următoarea statistică: 24,19% dintre băieți au primit numele Anton, 17,74% - Mihai, Petru - 14,51%, Martin - 12,9%, Ion - 9,67%, Gheorghe - 8,06%, Dumitru - 4,83% și Iosif - 3,22%. Dintre numele feminine cel mai frecvent ales a fost Ana, 33,88% din cazuri, Varvara - 18,64%, Maria - 16,94%, Catrina - 13,55%, Elena - 11,86% și Margareta - 3,38%¹⁰. Alături de alte nume, cum sunt Ștefan, Toma, Andrei, toate aceste nume sunt folosite frecvent de-a lungul timpului, ceea ce diferă fiind doar proporțiile. Este lesne de observat că aceste nume provin din calendarul catolic și marchează momente importante ale acestuia (Sf. Anton este patronul din Răchiteni, iar, în secolul XVIII, Sf. Mihai este patronul bisericii din Săbăoani), precum și ale calendarului agricol. Tot datorită stocului limitat de prenume întâlnim și formele bilingve, pentru că, nu vedem ce altă rațiune determină o familie să-și boteze un copil Ioan și pe altul Ianoș.

Alegerea părinților spirituali, naș și nașă, ca și a numelui copilului revine în sarcina părinților. Dacă atribuirea numelui nașului nu este obligatorie, părinții recurg, uneori, și la această practică, în scopul întăririi legăturii de rudenie spirituală care se creează. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în parohia Răchiteni, din 121 de cazuri, în 20 s-a procedat astfel. Un aspect interesant este și cel pe care ni-l oferă următorul caz: pe 29 august 1798 este botezat copilul născut din părinții Iosif Antal și Elena, care a primit numele Martin. Nași: Anton Iacob și Varvara, soția lui Martin Mihăieș din Răchiteni¹¹. Preferința pentru întărirea legăturii cu familia nașei este evidentă, copilul primește numele pe care îl poartă soțul acesteia. Tot în scopul unei astfel de manipulări se înscrie și inițiativa unor părinți de a-și boteza copiii cu nume ca Bonavetura sau Gaetano, nume purtate de misionarii catolici, a căror protecție sau bunăvoință părinții copiilor o sperau.

Jocul numelor, cel ce asigură individului identitatea comunitară, se amplifică și se complică direct proporțional cu nevoia de distincție cu care se operează la nivelul comunității. Spre deosebire de spațiul Europei occidentale, unde sistemul de numire este compus din trei termeni: patronimul, prenumele și porecla, în cazul de față avem de-a face cu un sistem compus doar din doi termeni, în care patronimul și porecla funcționează în paralel, și care evoluează spre un sistem cu trei termeni, proces pe care îl putem considera încheiat pe la jumătatea secolului al XIX-lea.

Ceea ce surprinde, în cazul de față, este rolul de funcție socială pe care îl joacă antroponimul, el este impus de realități ale cotidianului, sugerând, totodată, existența unei anumite ierarhii, menită să dureze cel puțin o generație. Antroponimul devine astfel un

⁸ P. Dmitrov, **Moldova în epoca feudalismului**, vol. VII, partea a II – a, Chișinău, 1975, p. 280.

⁹ Patrice Beck, **Antroponymie et comportement démographique: les „cherches de feux” bourguignonnes des XIVe et XVe siècles**, în *Annales*, E.S.C., 38 anée, 1983, no. 6, p. 1336 – 1345.

¹⁰ Liviu Pilat, **Natalitate și mortalitate în parohia Răchiteni la sfârșitul secolului al XVIII – lea**, în *Opțiuni istoriografice*, II – 1, 2001, p. 2 (extras).

¹¹ AECl, **Liber Matrices Parochiae Recheteni**, Ds. nomenclatural 12, nr. 33, f. 1, (în continuare vom cita **Liber Matrices**).

element important al patrimoniului simbolic, iar rezonanța de care se bucură, poate face ca el să fie impus sau adoptat și de generațiile următoare. La o analiză amănunțită se observă existența mai multor categorii de nume care corespund realităților sociale ale momentului. Studiile de antroponimie efectuate în Occident, pe un material documentar mult mai bogat decât al nostru, au scos în evidență atât rolul de clasificator social al antroponimului, cât și funcția sa mai generală de clasificator geografic. Aceste studii au scos în evidență structura de organizare a comunităților rurale, obținută pe baza analizei antroponimiei. Plecând din centru către periferie, familiile se împart în trei zone concentrice: *veilles familles*, *nouveaux venus* și *gens de passage*¹².

Și satele de care ne ocupăm prezintă o structură similară, numai că, lipsa unui material documentat face să nu-i putem identifica pe cei din categoria *oamenilor în trecere*. Cel mai bine iese în relief categoria nou-veniților, identificabili atât prin prisma spațiului geografic de proveniență, cât și sub aspect etnic sau ocupațional. De-a lungul timpului găsim pe un Petru Gălățanul, Andrei din Baia, Toma din Bacău¹³, Vasile și Iacob, ambii hușeni¹⁴, și mulți alții. Atribuirea unor nume de factură etnică unor nou-veniți nu ține neapărat de această dimensiune, ci poate fi considerată ca expresie a unei lipse de cunoștințe detaliate despre spațiul geografic din care aceștia provin (Mihai Szekely, Ianoș ungurul, Tamaș secui etc.).

Tot într-o astfel de situație se află și purtătorii numelui Bejan, ca și un Ștefan Vicsin, pe care îl întâlnim la 1646¹⁵. Rațiunea care stă la baza atribuirii acestor nume este simplă. O regulă universal valabilă face ca nou-veniții să fie primiți cu suspiciune în orice tip de comunitate, fapt valabil și în cazul locuitorilor de care ne ocupăm, chiar dacă nou-veniții erau de aceeași religie. Acești intruși sunt plasați într-o poziție de inferioritate față de restul membrilor comunității și de aceea ei trebuie distinși prin păstrarea legăturii simbolice cu spațiul de care au aparținut.

Această distincție este valabilă indiferent dacă nou-venitul provine dintr-un spațiu îndepărtat sau dintr-un sat catolic apropiat, dar care nu aparține parohiei. Acceptarea acestora este un proces de durată care se manifestă și prin renunțarea la vechea formă de distincție. Acest proces se produce odată cu schimbul de generații, deși prezența unor astfel de nume pe parcursul întregii perioade la care ne referim, ar putea crea impresia transformării lor în nume de familie.

O categorie aparte a acestor nou-veniți o reprezintă militarii. Misionarii catolici pomenesc în repetate rânduri pe dezertorii ardeleni care vin să se stabilească în Moldova, fără a indica însă și localitățile în care aceștia se așează. Onomastica înregistrează nume ca Gregorius Capitan, Doboș¹⁶ (toboșar), Katona (cătana)¹⁷, Puskas¹⁸ sau Ion Martin pașâr¹⁹. Odată intrate în circuitul comunitar aceste nume creează o impresie puternică asupra unor locuitori pașnici, pentru care simpla apropiere a unei armate constituie motiv

---

¹² Françoise Zonabend, **Jeu de noms. Les noms de personne à Minot**, în *Etudes rurales*, 1979, nr. 74, p. 57.

¹³ **Moldvai Csango – Magyar Okmanytar (1467 – 1706)**, vol. II, Budapest, ed. Benda Kálman, 1989, p. 747 – 748 (în continuare vom cita **Okmanytar**).

¹⁴ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 278.

¹⁵ **Codex Bandinus**, p. 117.

¹⁶ **Codex Bandinus**, p. 122; p. 119.

¹⁷ **Ibidem**, p. 121.

¹⁸ **Okmanytar**, II, p. 747.

¹⁹ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 279.

de panică, ele capătă o încărcătură simbolică considerabilă ce duce ulterior la transformarea lor în patronime și apoi în nume de familie.

O situație identică întâlnim și în cazul unui alt nume, de data aceasta mult mai înfricoșător. La 1646, întâlnim la Săbăoani pe un Martin Bako²⁰ (călăul). În 1774, se aflau în același sat opt familii care purtau numele Bakocică²¹. Dacă analizăm această formă, observăm că ea s-ar traduce sub forma *călăul bătrân*. Așadar, acest nume s-a transformat în patronim, iar ulterior în nume de familie, păstrând și peste patru generații amintirea primului său purtător. Deși antroponimia nu ne poate releva în totalitate dinamica fenomenului imigrației, ea ne conferă totuși o imagine asupra acestui fenomen, precum și direcția acestuia. Din perspectiva numelor, procentul nou-veniților are o pondere destul de redusă, cei mai mulți dintre aceștia vin din Transilvania, urmează apoi categoria târgoveților care se stabilesc în sate, fenomen pe care îl întâlnim cu precădere pe parcursul secolului al XVII-lea.

O altă categorie întâlnită este cea a numelor care folosesc ca element de distincție criterii profesionale. Interesant este că în această categorie intră atât membrii elitei locale cât și unii cu o poziție socială mult inferioară, scopul acestei practici fiind, după părerea noastră, crearea unei dihotomii care subliniază o ierarhie locală bine conturată. Vârfurile acestei ierarhii sunt reprezentate de *intelectualitatea* rurală compusă din dascăli și feciorii de biserică. Dintre numeroșii dascăli pe care i-au avut cele două parohii, cel mai cunoscut rămâne Andrei diac, cel care i-a făcut zile fripte arhiepiscopului Marco Bandini²², situație care ne oferă imaginea autorității și influenței pe care o avea acest dascăl. Feciorii de biserică (cantorii) figurează în statisticile bisericesti, fie ca Grigore Cantor, Mihai Cantor, Petru Cantor, Dumitru Cantor, fie au deja un patronim așa cum este cazul lui Petru Dumitrașco Cantor²³. Explicația acestui din urmă caz ar fi că, Petru Dumitrașco, în vârstă de 70 de ani la data întocmirii situației, a fost ales fecior de biserică la o vârstă înaintată și în acel moment avea deja o identitate care se imprimase adânc în conștiința colectivă. Într-o situație identică se află și vornicii Gherghel Toma din Răchiteni²⁴ și Mihai Susan din Săbăoani²⁵, deși chiar și vornicul poate fi menționat într-o formă simplă așa cum este, la 1646, cazul lui *Georgius aedilus*²⁶.

Tot în această categorie se înscriu și meșteșugarii, despre a căror existență în această zonă se cunosc prea puține lucruri. Existența lor a fost probată de rezultatele investigațiilor arheologice, însă antroponimia ne oferă întreaga paletă a meșteșugurilor practicate în zonă. Dacă cuptoarele de ars ceramica scoase la iveală de arheologi certificau practicarea olăritului, documentele statistice ne arată și numele celor care se îndeletniceau cu această profesie. Nume ca Paul Fazakas, Daniel Olaru, sau un Istrate olar, nu reprezintă doar o simplă atestare, ci continuitatea practicării acestui meșteșug chiar și spre sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Un alt domeniu cu o pondere însemnată în zonă îl constituie prelucrarea lemnului, aspect, am zice, normal de vreme ce perioada la care ne referim poate fi considerată ca fiind expresia unei veritabile civilizații a lemnului. Diversitatea obiectelor produse, de la

²⁰ **Codex Bandinus**, p. 120.

²¹ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 279.

²² **Codex Bandinus**, p. 65.

²³ **Okmanytar**, II, p. 746.

²⁴ ASB, **Manuscrite**, nr. 579, f. 30v.

²⁵ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 279.

²⁶ **Codex Bandinus**, p. 117.

butoaie și coveți până la fuse sau banalele linguri, impune existența unor anumite specializări, aspect sesizabil și în onomastică. Astfel, alături de numeroșii Kadar, găsim și pe un Matei Bodone (butnar), dar și pe un Gabriel Ciuvaras²⁷, care ar putea fi de fapt un ciubărar. Diferențierea care se face între acești meșteri ar putea avea la bază, după părerea noastră, tehnologia de prelucrare a materiei prime: scobirea în cazul primilor (cădarii) și ansamblarea doagelor în cel de-al doilea caz. Tot printre acești meșteșugari se încadrează și Ștefan Karakai (rotar), pe baza acestei ocupații se va forma ulterior patronimul Cherecheș. Prelucrarea lemnului pare să fi suferit un regres important de-a lungul timpului, dar, la 1774, mai găsim încă, la Săbăoani, pe un Ion Mihai, butnar la spital²⁸.

Alături de prelucrarea lemnului, meșteșugul prelucrării pieilor deține o pondere destul de importantă, iar practicarea sa acoperă perioada pe care o avem în atenție, deși se observă o perioadă de declin spre sfârșitul secolului al XVII-lea. Dacă numele de Szabo pare a se fi transformat de timpuriu în nume de familie, încetând să mai reprezinte o desemnare pe criterii profesionale, nu același lucru putem spune despre nume ca Szöcs (cojocar) și Boros (pielar). Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea găsim încă la Săbăoani pe un Ștefan cojocar și pe un Ioniță blănar, în vreme ce numele Varga (cizmar, cârpaci) s-a transformat în patronim. Un caz interesant este și cel al văduvei Elena Bocsonarizza²⁹ (opincărița), care, fie a moștenit acest nume de pe urma soțului, fie se îndeletnicea ea însăși cu confecționarea opincilor, ceea ce nu ar fi deloc exclus. În nici unul din documentele statistice pe care le-am folosit nu apar meseriile de fierar, morar și cârciumar, deși prezența unui Laurențiu Löre (poșircă) ar putea trimite către ultima profesie arătată. Explicația ar putea fi următoarea: deși la Săbăoani a existat un atelier de fierărie, scos la iveală de săpăturile arheologice și datat anterior perioadei de care ne ocupăm, el a funcționat doar în vremea în care satul făcea parte din ocolul târgului Roman. După intrarea satului în stăpânirea Mănăstirii Secu practicarea fierăriei revenea în sarcina unuia dintre țișanii mănăstirești, cum de altfel găsim unul la 1774³⁰. Cât privește celelalte două meserii, ele nu aveau un caracter permanent, întrucât la intervale scurte puteau fi arendate unei alte persoane. În 1790, Petru Susan și Giurgi Vârgă își asumă responsabilitatea construirii a două mori pe moșia Săbăoani, obținând în schimb doar dreptul de folosință pe o perioadă de trei ani³¹.

Îndeletnicirile pastorale, cum ar fi cele de cioban, văcar, porcar sunt cuprinse și ele în această categorie. Folosirea acestor nume într-o comunitate agricolă, în care toți membrii sunt crescători de animale, are mai degrabă o conotație socială decât una profesională, menită să sublinieze poziția inferioară a celor ce pășteau vitele satului. Această afirmație nu se bazează doar pe persistența unor remanente mentale, ci mai ales pe faptul că în nici unul din documentele în care locuitori din satele de care ne ocupăm figurează ca martori, nu apare nici unul care să poarte acest nume. Nu același lucru se poate spune despre ocupațiile de herghelegiu, vier (jier), sau paznic de țarină (csossa). Tot în această categorie intră și slugile, un Antal argat sau un Vasile a popii, fără a putea ști prea multe despre felul în care aceștia erau priviți de către comunitate. Un exemplu, neconcludent însă, este acela al fiului lui Ghiur Martin, ajuns chelar al domniței Anița

²⁷ Okmanyar, II, p. 747.

²⁸ P. Dmitrov, *op. cit.*, p. 279.

²⁹ Okmanyar, II, p. 746.

³⁰ P. Dmitrov, *op. cit.*, p. 279.

³¹ **Documente privind relațiile agrare în secolul al XVIII-lea**, ed. V. Mihordea, vol. II, Moldova, București, Editura *Academiei*, 1966, p. 510, nr. 518.

Paladi³² și care, la reîntoarcerea în satul natal, va fi numit Martin chelar, punându-se practic bazele patronimului Chelaru³³.

Analizând aceste categorii profesionale, observăm că majoritatea meșteșugurilor sunt denumite, pentru perioada secolului XVII, în ungurește, în timp ce ocupațiile agricole sunt consemnate în românește. Dacă am interpreta aceasta în maniera clasică și fără a fi cătuși de puțin părtinitori, ar trebui să conchidem că meșteșugarii sunt unguri, în vreme ce agricultorii sunt români. Or, analiza unui resort mental, care acționează și în zilele noastre și spre care ne îndreaptă logica bunului simț, ne demonstrează că, dacă conducătorul unei întreprinderi din zilele noastre este adesea numit *manager*, el nu este în mod automat și englez. Lucrurile stau la fel și în cazul nostru. Aceste denumiri au fost preluate odată cu răspândirea acestor meșteșuguri și au fost folosite pentru întreaga perioadă în care viața economică s-a derulat în cadrul ei inițial. Ele au fost la vremea lor niște neologisme, așa cum este și exemplul citat mai sus, și fac parte dintr-o arie mult mai largă de cuvinte ungurești care au pătruns în terminologia comercială uzitată în Moldova, probabil și ca o reflexie a limbii folosite în tranzacțiile comerciale. Pe parcursul secolului al XVIII-lea, atunci când drumul Siretului își pierde total importanța sa de altădată, iar caracterul extensiv al agriculturii capătă amploare, ponderea acestor meșteșuguri scade. Dacă unii vor reuși să se mute în târg, alții vor renunța, optând pentru cultivarea pământului, dar continuând să-și păstreze vechiul nume, care se transformă în patronim. În condițiile în care produce doar pentru satisfacerea pieței locale, meșteșugarul va fi denumit cu un termen românesc, aceasta și pentru că activitatea sa se integrează caracterului economic al moșiei. Mult mai semnificativ ni se pare faptul că ocupațiile agricole sunt consemnate în românește de-a lungul întregii perioade pe care o avem în vedere. *Ținând seama de caracterul ancestral și esențial al ocupațiilor agricole, terminologia românească a ocupațiilor agricole constituie o dovadă în plus asupra primordialității limbii române în cadrul acestei populații și implicit asupra originilor ei latine.* Această specificitate a catolicilor moldoveni se înscrie într-o serie mai largă, care, la rândul ei, derivă din condițiile socio – economice în care această populație a evoluat. Agricultură a constituit principala sursă de asigurare a existenței, în vreme ce meșteșugurile au fost privite doar ca aducătoare ale unui surplus de venit. De aceea, termeni ca *pre – urbanism* și *sat de meșteșugari*, folosiți de Domnița Hordilă în cazul satelor Săbăoani și Berindești³⁴, ni se par a fi deplasați.

O categorie distinctă o formează acei locuitori care devin identificabili datorită unor suferințe sau unor defecte fizice. Nume ca Bena (paralizat), Santa (șchiop), Csipe (deșelat, spetit) nu sunt doar forme de distincție, ci și expresii ale unor suferințe incurabile. Alte nume, cum ar fi Labo (picior), Balai, Balo (stângă, stângaci), Paxi (mânuță), Ember, Kiskani (bărbățel, om mic de statură, mărunț), Beteges (beteagul) sau Petre Surdu, sunt mai degrabă expresii ale ironiei comunității la adresa celor *însemnați de Dumnezeu* și care acceptă cu resemnare această situație.

Tot ca o ironie a comunității trebuie interpretate și acele nume care vizează unele aspecte legate de concepție. Aducerea pe lume a unui copil la o vârstă înaintată, nu era privită cu ochi buni de către comunitate. Ironia se repercutează asupra progeniturii, fie că e vorba despre mamă, ca în cazul lui Gheorghe Ababii, fie că este vorba despre persoana

³² ASI, *Manuscrite*, nr. 109, f. 35v.

³³ P. Dmitrov, *op. cit.*, p. 280.

³⁴ D. Hordilă, *Câteva considerații de ordin arheologic privind populația catolică din zona Romanului, în secolele XIV – XIX*, în *Buletin Istoric*, nr. 1, 2000, p. 74.

tatălui, ca în cazul lui Ianăș sârn moșneaga³⁵. Într-o situație ceva mai diferită, dar care vizează tot paternitatea, se află și Petrea Rusului³⁶. Dacă ne gândim însă că la 1739 pe aici s-au perindat soldați ruși, care au jefuit chiar bisericile din Săbăoani și Răchiteni³⁷, parcă înțelegem mai bine de ce la 1774 găsim un cap de familie cu acest nume.

Categoria de nume, care capătă ponderea cea mai importantă, este cea a patronimelor. Alături de patronime vechi ca Farcaș (lup), Kakas (cocoș), Deszka (blană, scândură), a căror existență pare să indice conservarea unui nucleu al vechilor familii, întâlnim și altele ca Ambrus și Demo, cu o existență efemeră. Regula de formare a acestor patronime este că fiul moștenește ca patronim numele de botez al tatălui. Facem precizarea că în documentele studiate nici Farcaș, nici Kakas și nici Deszka nu figurează ca nume de botez, cu excepția unui singur caz. Potrivit etnologilor, numele de animale erau conferite nou născuților pentru a le asigura o protecție magică, ca o consecință a mortalității infantile. În cazul de față această teorie se confirmă doar într-un singur caz, la 1774 întâlnim la Săbăoani pe un Farcaș sin Lupu³⁸, în rest, aceste nume, destul de puține ca număr, apar ca porecle, ca în cazul lui Grigore Ursu sau Martin Guze (șoarece).

Generalizarea numelui de familie, la începutul secolului al XIX-lea va modifica configurația tabloului onomastic anterior, în schimb va reduce simțitor fluctuațiile onomastice pe care le întâlnim până la acest moment. Trecerea la un sistem de numire compus din trei elemente va anihila rolul de clasificator social al sistemului de numire, prin izgonirea poreclei în sfera oralității. O contribuție majoră la formarea acestui nou sistem de numire a avut, credem noi, întocmirea și ținerea registrelor parohiale, care au jucat rolul de stare civilă cu aproape o sută de ani înainte de întemeierea acestei instituții. Înregistrarea botezurilor, strigările dinaintea căsătoriei și confirmarea, au impus conștiinței colective acest sistem. Studiarea acestor prime condiții ar putea oferi informații noi despre evoluția sistemului de numire și ar putea lămurii problema existenței sau inexistenței unui raport între sistemul de numire și gradele de cogațiune, dar din păcate aceste documente îmi sunt, deocamdată, inaccesibile.

Pentru a pune într-o lumină și mai bună cele arătate până acum, se cuvine se ne oprim puțin asupra modului în care au fost întocmite documentele statistice care au stat la baza studiului nostru. În 1646, atunci când ajunge la Săbăoani, Marco Bandini nu cunoștea limba română, în schimb însoțitorii săi, Paul Beke și Petru Parcević, cunoșteau limba maghiară. Cel care trebuia să-l întâmpine pe Vizitatorul Apostolic era dascălul Andrei, însă acesta a refuzat să recunoască autoritatea lui Bandini. Conversația între aceștia s-a desfășurat cel mai probabil în ungurește, prin intermediul însoțitorilor lui Bandini, întrucât e greu de crezut că ea s-ar fi putut desfășura în latinește. În ciuda înverșunării sale inițiale, dascălul Andrei i-a permis lui Bandini accesul în biserică, deși ar fi putut să nu o facă, din moment ce el recunoștea doar jurisdicția episcopului polon, așa încât Bandini a putut oficia solemnitatea confirmării și a putut lăsa o descriere a interiorului bisericii. Colaborarea dascălului a fost la fel de importantă și în cazul întocmirii Catalogului, deoarece e greu de crezut că episcopul și însoțitorii săi au colindat satele, bătând din poartă în poartă. În schimb dascălul, singurul în măsură să cunoască aceste probleme, îi putea scuti de un asemenea efort. Că așa stau lucrurile ne-o dovedește analiza documentului, care arată ca un exercițiu de memorie, fie acesta individual sau

³⁵ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 278.

³⁶ **Ibidem.**

³⁷ **Călători**, IX, p. 309.

³⁸ P. Dmitrov, **op. cit.**, p. 279.

colectiv. În fruntea listei se află dascălul, locuitorii sunt enumerați ținându-se cont de înrudiri, iar feciorii de biserică sunt menționați printre primii. În susținerea acestui scenariu vine și un episod petrecut peste câteva decenii. Întocmind în 1670 un fals în numele locuitorilor din parohia Săbăoani, Parcevic își va aduce aminte de incidentul din 1646 și va ține seama de el. Pentru ca autenticitatea documentului să nu poată fi pusă la îndoială, el îl va redacta în ungrește, încercând să-i dea o formă cât mai simplă și va trece ca martori nume care figurează și în Catalog³⁹. În astfel de condiții, misionarii nu puteau maghiariza decât vreo câteva nume de botez, dacă nu cumva și acestea le-au fost dictate în ungrește în virtutea conversației, totuși în cea mai mare parte onomastica este latinizată.

Cu totul altfel stau lucrurile la 1697, când, după un lung stagiul în Moldova, Giovanni Battista Volponi cunoștea bine limba țării. El s-a folosit pentru întocmirea acestei situații de un fecior de biserică, pe numele său Petru Dumitrașco, un bătrân în vârstă de 70 de ani. El a fost nevoit să recurgă la serviciile acestui bătrân din Răchiteni deoarece în acea perioadă locuitorii din Săbăoani, printre ei aflându-se și dascălul, se împărățiaseră. Spre deosebire de situația precedentă, Volponi pare chiar să fi mers din casă în casă, așa se explică de ce oferă informații foarte detaliate în cazul unor sate, în schimb existând și sate în care nu a ajuns deloc. Și în acest caz numele de botez sunt transcrise într-o formă latinizată, însă există destule nume de familie care pot fi considerate ca fiind ungrești.

O cu totul altă poveste, deși nu radical diferită, are Catagrafia din 1774. Fiind o acțiune care avea ca principal scop verificarea potențialului fiscal, ea a fost întocmită cu sprijinul reprezentanților autorității centrale, vornicul și vătămănușul, pe care îi găsim în capul listei. Deși forma în care sunt trecute numele de botez respectă pronunția populară, în cazul numelor de familie continuă să se păstreze un număr important de nume de familie cu caracter ungresc. Această persistență se explică în bună parte prin natura limbii vorbite de catolicii moldoveni. Desigur că mulți dintre aceștia vorbeau sau înțelegeau ungrește, însă ceea ce se omite uneori este că, pe lângă graiul siflant, aceștia foloseau în vorbirea lor, iar unii folosesc și astăzi, un amestec de cuvinte românești și ungrești. Acest fenomen își găsește cauzele atât în pauperitatea fondului lingvistic uzitat cât și în incompatibilitatea semantică dintre cele două limbi. Antroponimia oglindește foarte bine acest fenomen. Cele mai multe forme ungrești sunt de fapt porecle și diminutive. Atâta vreme cât nu dispun de un sinonim cu aceeași valoare semantică, acești oameni nu pot simți savoarea unei porecle și de aceea ei vor continua să folosească forma deja consacrată.

Pentru a înțelege mai bine acest fenomen ar fi de ajuns să ne închipuim cum ar suna versurile lui Eminescu în japoneză sau chiar în ungrește, totuși vom folosi un exemplu adecvat perioadei. Manuscrisul misionarului Antonio Maria Mauro, un adevărat ghid practic pentru noii misionari sosiți în Moldova, ne arată că în secolul al XVIII-lea pentru efectuarea unei spovezi era necesară în principal cunoașterea limbii române. Oamenii își mărturisesc păcatele cu precădere în această limbă, destul de ușor de înțeles pentru un vorbitor de limbă italiană. Atunci însă când vine vorba despre înjurături, misionarul trebuie să știe, pe lângă limba română, și ceva ungrește⁴⁰. Trebuie să mai

³⁹ Francisc Pall, **La controversie tra i minori conventuali e i gesuiti nelle missioni di Moldavia (Romania)**, în *Diplomatarium Italicum*, IV, Roma, 1940, p. 131 – 133, nr. XXIV (extras).

⁴⁰ Carlo Tagliavini, **Alcuni manoscritti rumeni sconosciuti di missionari cattolici italiani in Moldavia (sec. XVIII)**, în *Studi Rumeni*, a cura del dott. Carlo Tagliavini, IV, Roma, 1930, p. 84.

adăugăm, deși fenomenul nu se încadrează perioadei la care ne referim, că intrarea *jocului numelor* pe mâinile birocrăției parohiale și, mai apoi, a celei de stat avea să schimbe radical regulile jocului, până când s-a ajuns la situația ca cei mai mulți dintre locuitori să nu aibă habar de semnificația numelui lor.

Această stare de lucruri ne obligă să tratăm cu maximă atenție puținele informații pe care le avem. Toate aceste documente statistice nu reprezintă doar o simplă înșiruire de nume ci pe actorii cotidianului dintr-un anumit moment din existența unei comunități, immortalizați prin prisma poziției lor sociale. Chiar dacă sistemul de numire oferă doar niște reflexii palide ale trecutului, și acestea obturate de scurgerea timpului, analiza antroponimiei, coroborată cu studiul altor surse documentare, ne ajută să redescoperim o lume pe care, uneori, avem tendința de a o considera pierdută.

Liviu Pilat